

מאת ד"ר שרה ברסלרמן

"אימא אמיתית לעולם אינה חופשייה" - אונורה דה בלזאק

מיתוסים רבים נקשרו סביב התפקיד האימהי, והפכו את האמהות לסמל לאהבה טוטלית ונתינה אין קץ וללא תנאי. מכאן, גם הנשים עצמן, כאימהות, קיבלו על עצמן את המיתוס של מי שבנויות למסירות והענקה ללא גבול, גם על חשבון הצרכים האישיים שלהן.

אולם, האם נשיות אמורה להיות שקולה לאמהות? והיכן מסתיימת האימא ומתחילה האישה עצמה? מהו גבול הנתינה שעל האימא לתת לילדיה? ועד מתי?

הספרות הפסיכולוגית-משפחתית המסורתית, מתייחסת לנשים במשפחה בעיקר כאמהות ורעיות, ואינה מבחינה בין האישה כאדם, והאישה כאם. הרעיון שיש לנשים מעגל חיים נפרד מתפקידיהן כרעיות ואמהות הינו חדש, יחסית, ועדיין לא מקובל לחלוטין.

התפקיד האימהי, תואר על ידי פסיכולוגים במחקרים ובתיאוריות, כתפקיד הנשי בעל העוצמה הרבה ביותר בחיי האישה, וזכה לתשומת לב מרכזית, ולא במקרה:

לידת ילד נתפסת בחברה כטקס מעבר של אישה לבגרות. אולם, רעיון זה עלול לסווג את האישה כחשובה פחות מילדיה. ואומנם, הכוח שניתן לנשים, מתוקף היותן אמהות, אמור להילקח מהן עם צאת הילדים מהבית, להקמת משפחה משלהם.

וכך, מה שנותר לאישה-האימא שבנה התחתן, הוא מיתוס אהבתה לבנה, כמו בסיפור העממי על הבן הנשוי, שבמצוות רעייתו, שקצה נפשה בחמותה, עקר את ליבה של אימו מגופה. בעודו הולך לביתו והלב הרוטט של אימו בידיו, הוא מועד על אבן ונופל. הבן גונח מכאב, והנה הוא שומע את ליבה של אימו שואל בדאגה: "אתה בסדר, בני?".

תפקידי ההורות אכן מקושרים לפעילות המונעת מאהבה ו/או חובה, והם נמצאים בזירה שבה אין חוקי כלכלה רגילים: המשפחה הינה מקום של אמון ונתינה, כשהפיצוי לטובין החומרניים והרגשיים שמספקות הנשים הוא סמלי הערכה שהן מקבלות בתמורה

התפקיד האימהי היה במשך דורות רבים התפקיד המרכזי ביותר, מעורר ההערכה הרבה ביותר, והמתגמל ביותר בחייהן של נשים. גברים יכולים היו לרכוש את כוחם ומעמדם החברתי גם דרך הישגים חברתיים, כלכליים, אקדמיים או פוליטיים, אך לא כך הנשים. גם אותן נשים שהגיעו להישגים יוצאי דופן ופורצי דרך, אך לא מימשו את אימהותן, נחשבו כלוקות בחסר. הדבר נבע מתפיסת האישה כרוכשת את הגדרת ה"עצמי" שלה דרך יחסיה עם אחרים, ובעיקר דרך האמהות

מכאן ברור, שהפן האימהי אצל נשים קיבל העדפה ובולטות רבות יותר אצל הנשים וגם אצל הגברים. אולם, התפקיד האימהי קיבל התייחסות דואלית, הבאה לידי ביטוי עיקרי במיתוסים הסותרים שנקשרו אליו: מחד, תפקיד האם נתפס כתפקידה החזק ביותר של האם במשפחה; מאידך, על ידי הצגת חשיבות התפקיד בחיי הילד, נוצרת גם תופעת "האשמת האם".

"האשמת האם", מתרחשת בדרגות שונות, החל מהאשמה פסיכולוגית בגרימה לחוסר בטחון או סכיזופרניה של ילדיה, בהיותה אם קרה, דוחה ונירוטית, ועד הביטוי הפולקלוריסטי של ה"אם היהודייה" והחותנת או החמות.

יחד עם זאת, נראה כי ההאשמה החמורה ביותר שניתן להאשים בה אימא כלשהי, הינה האשמתה בכך שהיא אנוכית: "אימא טובה" אמורה להיות חפה מכל אהבה עצמית, שכן אהבתה לילדיה אמורה להיות אהבתה הגדולה ביותר.

מגמה זו השתנתה בעשורים האחרונים, בגלל תמורות כלכליות וחברתיות שיצרו שינוי מהותי בתפיסת האמהות והנשיות:

עם עליית שיעור הגירושין ואחוז הנשים העובדות מחוץ לבית, המאפיינת את העשורים האחרונים- התחילה תפיסת האמהות כהגשמתה הנעלה ביותר של האישה- להתערער: נשים החלו לראות כלגיטימית את האפשרות לבחור בסוג האימהות הרצוי להן- אימהות משולבת בקריירה או אימהות טוטלית? בארצות רבות בעולם המערבי אף החלה מגמה גוברת והולכת של הימנעות מרצון מהבאת ילדים.

ההבנה שנשים יכולות להגשים את עצמן גם בלי קשר לאימהות- נובעת גם מהתפיסה שהאמהות הינה, הגורם הראשוני לדיכויין של נשים, בתפקידן הכובל כנותנות שירותים בבית, ומעכב את התפתחותן והתקדמותן מחוץ לבית, כאנשים יוצרים, עובדים ומתפתחים (סימון דה בובואר). הכורח הכלכלי ביציאת נשים לעבודה הביא איתו מושגים כמו "רגשות אשמה אימהיים", "ליהוטט בין קריירה ובית", אך גם "אשת קריירה", "הגשמה עצמית", "העצמה נשית" ועוד.

גם ריבוי הגירושין ובעקבותיהן נישואין שניים ויצירת זוגיות חדשה- הביאו להבנה שנשיות ואימהות אינן מיקשה אחת! נשים יכולות לבחור אם להיות בכלל אימהות, ואם כן- איזה מקום מחייהן הן תקדשנה לתפקיד האימהי. שינוי זה, מאפשר, לראשונה, לשאול את השאלה מה דומיננטי יותר בתפיסת ה"עצמי" הנשית: הנשיות או האמהות? ומתי האימא משתחררת מהאימהות?

למרות העובדה שאימא (כמובן) תמיד נשארת אימא, הרי שתפקידה האימהי עצמו עובר שינויים במהלך מעגל החיים: ככל שהילדים צעירים יותר, כך היא נמצאת בעמדת אמהות פעילה ותובענית יותר.

עם התבגרות הילדים, פחות ופחות מטלות הקשורות לטיפול בילדים מוטלות על האם, ויותר ויותר זמן מתפנה לה לצרכיה ולעיסוקיה שלה. וכך, בניגוד לנשים צעירות, שעדיין טרודות בעבודות הבית וגידול הילדים, לנשים באמצע החיים יש יותר פנאי לעצמן: הילדים הפכו לעצמאיים ועזבו את הבית, וכעת זמן בידן לטפח את עצמן, את עבודתן, את חיי הזוגיות ואת חיי החברה שלהן.

כיוון זה של נשים בגילאי הביניים (בין העשור הרביעי לעשור השישי לחייהן, בערך) הינו חדש בהשוואה לדורות קודמים, בהם גם יציאת הילדים מהבית לא פתרה את הנשים משירותים ביתיים כבישול ושמירה על הנכדים. אך גם כיום, כשאימא כזו מרשה לעצמה לבטא את צרכיה האישיים, המקצועיים או הזוגיים, על חשבון השירותים שהיא מעניקה לילדיה- מעמדה כאימא המקריבה עצמה, כלומר- "אימא טובה"- עלול להתערער.

יחד עם זאת, ברור לכל שנושא האימהות והתפקיד האימהי כבר אינו מובן מאליו, ונשים רבות הן גם נשים פעילות בעבודה, בחיי הזוגיות והחברה ועוד, ואינן פנויות תמיד לעזרת ילדיהן. יותר ויותר נשים מעזות לסרב להקדיש את שנות הביניים שלהן לעזרה לילדים הבוגרים ולנכדים. מכאן, "השחרור מהאימהות" נראה כבר כאפשרי אצל נשות גיל הביניים של שנות האלפיים....

ומנגד- מתי הילד הופך לעצמאי?

גם כאן חלו תמורות בעשורים האחרונים: במשך דורות רבים, תלותם של ילדים בהוריהם הצטמצמה, באופן טבעי, ככל שהילדים התבגרו והפכו למסוגלים לדאוג לעצמם ולצאת לדרך חיהם העצמאית. חלק חשוב ממסע החיים האנושי הינו הפרידה הכלכלית, הגיאוגרפית והרגשית מההורים בכלל, ומהאם בפרט.

אולם, בשנים האחרונות אנו עדים לדחייה משמעותית בגיל יציאת הילדים לעצמאות של מגורים נפרדים ופרנסה עצמאית. משברים כלכליים והארכת שנות הלימוד האקדמי, הביאו לכך שיותר ויותר בני שלוש פלוס עדיין מסתופפים בצל ההורים, ונתמכים על ידם.

מידת העזרה של הורים לילדיהם הבוגרים הינה מורכבת ושונה מהורה להורה ומילד לילד: מחקרים בישראל הראו כי ככל שמידת המעורבות הרגשית בין הורים וילדיהם רבה יותר- כך גם ההשפעה על קבלת החלטות והעזרה הכלכלית גדולות יותר. ממחקרים אלו עלה עוד, כי הילדים, בוגרים ככל שיהיו, תופסים את הנתינה ההורית כמובנת מאליה, ואת התלות שלהם בהורים- כלגיטימית.

אחד הגורמים המשמעותיים ביותר ליציאת הילדים לחיים עצמאיים הינה נישואיהם ולידת ילדיהם שלהם. בשלב זה, ישנה הבנה חדשה של המחויבות, העצמאות והאחריות כלפי הדור החדש, והערכה לתמיכה ההורית שכבר אינה מובנת מאליה. אולם, גיל הנישואין והולדת הילד הראשון עלה מאוד בשנים האחרונות, וכך ממשיכה להתקיים תלות רגשית וכלכלית של ילדים בוגרים רבים

בהוריהם. לעיתים, גם לאחר נישואי הילדים והולדת נכדים, בעיקר בישראל, עדיין מתקיימת עזרה הורית כלכלית ונפשית לילדים הבוגרים.

לכוחות החברתיים, הכלכליים, והדמוגרפיים השפעה רבה על חיי הפרט והמשפחה והיחסים ההדדיים ביניהם. יחד עם זאת, אל נשכח שגם אם מצופה מהורים בכלל, ומאימהות בפרט, לתמוך בילדיהם ולעזור להם בכל גיל, עדיין יש מקום וזכות גם לצרכים ולרצונות הנפרדים של ההורים: נפשיים, רגשיים וחומריים כאחד.

ד"ר שרה ברסלרמן- ייעוץ זוגי ומשפחתי | חיפה: חוף השנהב 61 |

נייד: 054-4338333 | טלפון: 04-8262412 | פקס: 04-8348888

דוא"ל: breslerman@bezeqint.net